

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA**

Doria Jukić

**Koncept Kazališta potlačenih u obrazovanju socijalnih
radnika i radnica**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Doria Jukić

**Koncept Kazališta potlačenih u obrazovanju socijalnih
radnika i radnica**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Diplomski studij socijalnog rada

Doria Jukić

**Koncept Kazališta potlačenih u obrazovanju socijalnih
radnika i radnica**

DIPLOMSKI RAD

Prof. dr. sc. Kristina Urbanc

Zagreb, 2018.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Postmoderne paradigme pomaganja u socijalnom radu	5
2.1. Filozofija egzistencije i konstruktivistički pristup socijalnom radu	5
2.2. Humanistički pristup pojedincu	5
2.3. Socijalni konstruktivizam u socijalnom radu	6
2.4. Dijaloški svjetonazor u pomažućem procesu	7
2.5. Teorija osnaživanja u socijalnom radu	7
2.6. Koncept suradnog odnosa	8
2.7. Uključivanje korisničke perspektive	9
2.8. Integrirajući socijalni rad	10
2.9. Individualno planiranje u socijalnom radu	10
3. Uloga postmodernih paradigmi u obrazovanju i razvoju profesionalnih kompetencija socijalnih radnika i radnica	11
3.1. Razvoj refleksivne prakse	12
3.2. Primjena aktivnog učenja i kritičkog mišljenja u obrazovanju socijalnih radnika i radnica	13
4. Problematika integracije suvremenih paradigmi u praksu socijalnog rada	15
4.1. Proces planiranih promjena	16
4.2. Odnos teorije i prakse u socijalnom radu	16
5. Kreativni pristup u pomažućem procesu	18
5.1. Percepcija korištenja kreativnog pristupa u društvu	18
5.2. Prednost korištenja kreativnih pristupa	19

5.3. Koncept metoda Kazališta potlačenih kao kreativnog pristupa razvijanju prakse socijalnog rada.....	20
6. Koncept Kazališta potlačenih i suvremene paradigme socijalnog rada	21
6.1. Temeljni koncepti metode forum kazališta	21
6.2. Forum kazalište kao metoda učenja	22
6.3. Forum kazalište kao kanal razvijanja profesionalnih vještina	23
6.4. Razvoj kritičkog socijalnog rada.....	25
6.5. Forum kazalište u obrazovanju pomažućih profesija.....	26
7. Osobna refleksija iskustva korištenja metoda Kazališta potlačenih.....	27
8. Zaključak	30

Koncept Kazališta potlačenih u obrazovanju socijalnih radnika i radnica

Sažetak:

Ovaj rad bavi se obrazovanjem i praksom socijalnog rada koji se temelje na suvremenim paradigmatima socijalnog rada. Postmoderne paradigme socijalnog rada zagovaraju principe djelovanja poput prihvaćanja i priznavanja dostojanstva i vrijednosti svih osoba, prepoznavanja strukturalnih nejednakosti u društvu, osnaživanje pojedinaca, obitelji, grupa i zajednica, humanističkog pristupa pojedincu, uvažavanja i poštovanja različitosti pojedinca, pristupa orijentiranog korisniku, dijaloškog svjetonazora, razvijanja vještina kritičkog i aktivnog učenja te razvijanja suradnog odnosa koji polazi od individualnog pristupa korisniku. U radu se raspravlja na koji način se prenose ove paradigme i teorijski pristupi u socijalnom radu te se postavlja problem integriranja spomenutih teorija u praktično djelovanje stručnjaka. Nudi se potencijalni odgovor u vidu metoda Kazališta potlačenih koje prate suvremene paradigme socijalnog rada što se tiče iskustvenog učenja, preispitivanja unutar sigurnog prostora i razvijanja divergentnog mišljenja. Raspravlja se o potencijalu primjene metoda Kazališta potlačenih u radu s korisnicima kako bi se stručnjaci fleksibilnije nosili sa izazovima koje donosi struka. Želi se ponuditi alat za razvijanje osobnih i profesionalnih kompetencija stručnjaka pomagača te alat koji bi mogao omogućiti dublje razumijevanje teorijskih pristupa koji bi trebali ležati u primjeni praktičnih vještina socijalnog rada. U radu se ističe njegovanje suradnog odnosa, koji u svojoj suštini osnažuje, prihvaća, poštuje i potiče te dijeli odgovornost s korisnikom.

Ključne riječi: Kazalište potlačenih, teorija osnaživanja, integrativni socijalni rad, profesionalne kompetencije

The concept of The theatre of the oppressed in Social work education

Abstract:

This paper describes social work education and practices which are based on postmodern social work paradigms. Postmodern social work paradigms advocate principles like accepting and respecting the dignity and value of all people, awareness of structural inequalities in society, empowering individuals, families, groups and communities, humanistic approach, respecting the diversity of each and every individual, person-centered approach, the importance of dialogue, the development of critical and active learning skills and the concept of developing cooperative relationships which is based on individual approach. In this paper it is argued in what way are these paradigms and principles transferred to students and experts of social work and what is their understanding and meaning to them in their professional practice if there is such. To meet the need of integrating postmodern paradigms into social work practices this paper describes a creative tool – the methods and techniques of the Theatre of the oppressed which follow the base principles of postmodern social work paradigms by advocating experience based learning, the possibility of questioning oneself and different theories in a safe learning environment and the development of divergent thought processing. These methods also represent a resource in social interventions so that experts could more easily handle the challenges that the social work practice brings them. Moreover, the use of these methods could lead to development of personal and professional competencies of social workers which could offer a deeper understanding of theories which should lie in the base of social work skills and practice. This paper highlights the tendency of cooperative relationships, which in their essence empower, accept, respects, encourages and shares responsibility with an individual.

Key words: Theatre of the oppressed, empowerment theory, integrative social work, professional competencies

Izjava o autorstvu rada

Ovime potvrđujem da sam osobno napisao/la rad:

i da sam njegov autor/ica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (bilo da su u pitanju mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni ili popularni članci) u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: _____

Datum: _____

1. Uvod

Na generalnoj skupštini Međunarodnog udruženja škola za socijalnih rad i Međunarodne federacije socijalnih radnika, u Adelaideu u Australiji, 2004. godine usvojena je definicija socijalnog rada: „*Socijalni rad kao profesija promotor je socijalnih promjena, rješavanja problema u međuljudskim odnosima, te osnaživanja i oslobađanja ljudi s ciljem povećanja njihovog blagostanja. Polazeći od teorija ljudskog ponašanja i socijalnih sustava, socijalni rad djeluje u mjestima gdje dolazi do interakcije ljudi i njihovog okruženja. Principi ljudskih prava i socijalne pravde osnova su na kojima se temelji socijalni rad*“ (IASSW, IFSW, 2004; prema Leutar i Žilic, 2014). U vodiču za studij socijalnog rada za 2005./06. godinu stoji da obrazovanje socijalnih radnika mora osigurati dobro poznavanje širih društvenih procesa koji podrazumijevaju nove socijalne rizike te načine njihova rješavanja, a time i dobro poznavanje tehnika socijalne intervencije. Program obrazovanja se temelji na definiciji socijalnog rada kao profesije koja promiče socijalnu promjenu, rješavanje problema u međuljudskim odnosima, osnaživanje i oslobađanje ljudi da postignu svoju dobrobit. Posebno se stavlja naglasak na usvajanju praktičnih vještina rada s ljudima putem terenske prakse te razvijanje analitičkih vještina potrebnih za osmišljavanje i provedbu intervencija temeljenih na znanstvenim istraživanjima (Ricijaš i sur., 2007). IASSW i IFSW (2004; prema Leutar i Žilic, 2014) nalažu međunarodne standarde obrazovanja socijalnih radnika i oni se odnose na pridržavanje sljedećih smjernica: programe je potrebno osmisliti u skladu misijom, vizijom i ciljevima socijalnog rada te ih je potrebno pratiti, evaluirati i unaprijeđivati, korisnici usluga moraju biti uključeni u sastavljanje programa, također se stavlja naglasak za prepoznavanjem potreba na različitim razinama od lokalne do međunarodne, do upoznavanja različitih kultura i tradicija kako bi studenti stekli sposobnosti kritičkog mišljenja, otvorenosti prema novim iskustvima, paradigmama i cjeloživotnom obrazovanju.

S obzirom na to da socijalni rad sve više postaje profesija koja se temelji na ljudskim pravima, u vidu proučavanja, provođenja, zaštite i unapređenja istih, u središte struke stavljaju se njeni sadržaji koji prerastaju u globalne izazove struke, koji se isto tako preslikavaju na lokalnoj razini gdje su pojedine zajednice pod utjecajem

međunarodne politike, komunikacije i povezanosti kao što i sami socijalni problemi zajednice poput siromaštva, obespravljenosti, socijalne isključenosti, diskriminacije, izbjeglištva i tako dalje (Urbanc i Branica, 2003). Studenti trebaju steći znanja o socijalnoj politici i primjeni socijalnih prava u svijetu i u svojim državama. Putem upoznavanja različitih praksi socijalnog rada, potiče ih se da percipiraju i razvijaju mišljenje o tome kakvo je stanje kod nas, kakvo je u svijetu i kakvo bi potencijalno trebalo biti, čime razvijaju kritičko razmišljanje koje je propisano kao međunarodni standard obrazovanja socijalnih radnika.

U okviru obrazovanja socijalnih radnika, podrazumijeva se da studenti kritički razumijevanju i senzibiliziraju se na koji način društvene i strukturalne nejednakosti, gospodarska, politička i kulturna nepravda utječu na život pojedinca i društvo općenito. Kritička svijest podrazumijeva shvaćanje kako političke strukture utječu na iskustvo pojedinca ili grupe i time doprinose osobnoj ili grupnoj nemoći (Freire, 2002). Potrebno je studentima osigurati poznavanje socijalnog rada u teoriji i praksi, njegovih načela, znanja, vještina i metoda koje podrazumijevaju spomenutu procjenu i provođenje programa socijalne promjene te suočavanje s nejednakošću i društvenom nepravdom. U djelokrug socijalnih radnika kao stručnjaka spada prepoznavanje osobnih vrijednosti, životnih iskustava i prakse socijalnog rada kao holističke struke koja djeluje u različitim kontekstima, bilo kulturnim, nacionalnim, spolnim, etičkim i tako dalje (Leutar i Žilic, 2014). Urbanc (2006; prema Leutar i Žilic, 2014) navodi kako edukacija i osposobljavanje studenata socijalnog rada za rad se temelji na interkulturalnosti i interdisciplinarnosti, zaštiti i unaprijeđenja ljudskih prava, promicanja protudiskriminacijske prakse i osnaživanja korisnika usluga socijalnog rada.

Takvo obrazovanje uzima u obzir znanje provođenja prakse socijalnog rada utemeljeno na rezultatima evaluacijskih istraživanja, a ne na osnovi svojih uvjerenja što je dobra praksa, već se traži od studenata i stručnjaka da budu istraživači – praktičari, da potiču akcijska istraživanja te da evaluaciju provode na osnovi sudjelovanja svojih korisnika. Tijekom obrazovanja potrebno je usvojiti paradigme i

vrijednosti socijalnog rada koje se odnose na prihvaćanje dostojanstva i jedinstvenosti svakog čovjeka, prepoznavanje spomenute povezanosti koja postoji unutar i izvan svih sistema u kojima se nalazi korisnik, zagovaranje promjena u socio-kulturnim, političkim i ekonomskim uvjetima, znanje i poštivanje prava korisnika, zagovaranje osnaživanja pojedinaca, obitelji, grupe i zajednica, prihvaćanje kapaciteta i potencijala svake osobe, prihvaćanje različitosti s obzirom na spol, rasu, etičku, kulturalnu, nacionalnu i religijsku pripadnost te spolni i rodni identitet osobe.

U suvremenom socijalnom radu naglasak je na postmodernom pristupu suradnom odnosu s korisnikom, uvažavanju i uključivanju korisničke perspektive u razvijanje teorije i prakse socijalnog rada. Zagovaranje prava korisnika putem koncepta osnaživanja teži ka razvijanju potencijala korisnika da dođe do aktivne pozicije samozagovaranja korisnika za vlastita prava. Takva suradnja bi se nadalje trebala temeljiti na dijaloškom pristupu odnosno svjetonazoru, prilikom kojeg se osvještava odnos moći unutar odnosa socijalnog radnika i korisnika.

Socijalni radnik također u takvom odnosu prepoznaje vlastitu poziciju „neznanja“ te ne pretpostavlja, ne osmišljava unaprijed već daje korisniku dužno povjerenje i pravo na vlastitu subjektivnu istinu. Na ovaj način postavljena uloga socijalnog radnika sastoji se u uspostavljanju dijaloga između pojedinaca i ustanova koje pružaju određene usluge, ona se usmjerava na proces, na koordiniranje i posredovanje unutar tih odnosa. Ovakva uloga zahtijeva neka drugačija znanja i vještine jer se radi o simultanom provođenju aktivnosti i njihovom preispitivanju s aspekta osnaživanja korisnika. Refleksivna praksa se odnosi na vještinu stručnjaka da kritički promišlja o onome što vidi, sluša, čuje i osjeća te kako svjesno i nesvjesno koristi znanja koje posjeduje u radu s korisnikom (Urbanc, 2003). Kako bi se postigla sposobnost stručnjaka da ovlada refleksivnom praksom potrebno je prilagoditi proces obrazovanja to jest temeljiti edukaciju na procesu iskustvenog učenja. Time se mijenja uloga učitelja koji više ne posjeduje sva znanja koja pasivno prenosi studentima, već da prikladnim pitanjima održava fokus na procesu, a na studentima je da preuzmu odgovornost za vlastite potrebe unutar tog procesa te da putem toga prepoznaju i

razviju osobni profesionalni stil. Upravo u takvom kreativnom prostoru je moguće istraživati te razvijati kompetentnosti i odgovornosti koje će student dalje primjenjivati u profesionalnoj praksi. Danas socijalni radnici imaju različit spektar uloga te se od njih očekuju nova znanja i sposobnosti. Njihova uloga je da potiču i aktivno sudjeluju u organiziranju zajednice i da pri tome budu jedni od pokretača socijalnih akcija u zajednici (Leutar i Žilic, 2014). Dakle, potrebno je da suvremeni programi obrazovanja potiču ovakvu ulogu socijalnog radnika koja promiče socijalne promjene, rješavanje problema u međuljudskim odnosima te osnaživanje i oslobodanje korisnika za postizanje opće i osobne dobrobiti (Urbanc i Branica, 2003).

Ovim radom se želi postići doprinos razvoju profesionalnih kompetencija te posljedično kvalitetnijem obrazovanju socijalnih radnika. Proces socijalnih promjena odvija se neprestano, pa je potrebno da socijalni radnici razumiju društvene procese kako bi adekvatno mogli odgovoriti na potrebe korisnika, a za to je nužno da uz teorijska i praktična znanja provode znanstvena istraživanja te u skladu s time mijenjaju svoje profesionalno djelovanje. Mijenjanje profesionalnog djelovanja, razvijanje i stjecanje novih kompetencija je jedina mogućnost da profesija opstane u periodu velikih društvenih promjena.

Problematika kojom će se baviti ovaj rad jest na koji način integrirati ove suvremene paradigme u obrazovanje na način da ih se ne samo teorijski reproducira, već da ih se doživi kao opipljive i primjenjive za socijalne radnike i one koji će to tek postati. Današnja praksa socijalnog radnika suočena je sa brojnim izazovima i ograničenjima koja mu onemogućuje bilo vremenski bilo strukturalno da adekvatno primjenjuje ove paradigme, odnosno postavlja se pitanje poima li ih zaista te kako i na koji način prepoznaje njihovu vrijednost što teorijsku što praktičnu. Na ovako postavljenu problematiku nudim odgovor, spomenutog iskustvenog učenja u vidu kreativnih pristupa koji pružaju prostor preispitivanja, suočavanja, isprobavanja za realnost te mogućnost promišljanja i integriranja te razvijanja pristupa pomažućem odnosu. Unutar područja kreativnih pristupa stavljam fokus na metode Kazališta potlačenih koje prate suvremene paradigme struke, polazivši od vlastitog iskustva

korištenja tih metoda te prepoznavanja njihove vrijednosti za razvijanje profesionalnih vještina. Spomenute metode prate suvremene paradigme na način da otvaraju prostor razvijanja aktivnog i kritičkog mišljenja te razvijanja socijalno-radničkih vještina empatije, autentičnosti, snalažljivosti, identifikacije, interpersonalne i grupne komunikacije, interdisciplinarnosti, različitog spektra mogućnosti intervencija, osvještavanja odnosa moći i privilegija u društvu te izmjena prijenosa znanja i informacija tj. odnosa između studenta socijalnog rada i nastavnika te socijalnog radnika i korisnika.

2. Postmoderne paradigme pomaganja u socijalnom radu

2.1. Filozofija egzistencije i konstruktivistički pristup socijalnom radu

Temeljni polazišni koncepti suvremenih paradigmi socijalnog rada počivaju prvenstveno na filozofiji egzistencije koja se ne bavi interpretacijom stvari, već ih uzima onakve kakve jesu uzimajući u obzir subjektivne razlike. Ona zagovara kako je čovjek u stalnom procesu samoostvarenja te da je slobodno, svjesno i odgovorno biće. Ovakvo gledanje na svijet utjecalo je na razvijanje konstruktivističke konceptualizacije suvremenog socijalnog rada i filozofiju pomaganja u vidu prihvaćanja subjektivnih značenja, suradnog odnosa i partnerstva u pomaganju, prava na samoodređenje i izbor te preuzimanje aktivne i odgovorne uloge u tom procesu koje se temelji na prepoznavanju osobnih kapaciteta i snaga korisnika (Saleeby, 2008; prema Ajduković, 2012).

2.2. Humanistički pristup pojedincu

Humanistička psihologija koja stavlja u fokus čovjeka i odnose među ljudima uvelike je doprinjela razvijanju pristupa usmjerenog na osobu, što je svojedobno potaklo promjenu paradigme odnosa u terapijskom procesu. Putem ostvarivanja nevrednujućeg i neosuđujućeg odnosa s korisnikom, u kojem on može iskreno i otvoreno istraživati svoje doživljaje bez straha i opterećenja hoće li zadovoljiti očekivanja stručnjaka poštuje se pravo pojedinca na samoodređenje kako bi sam spoznao (uz facilitaciju stručnjaka) svoje potrebe i najprikladnije mogućnosti njihova

rješavanja (Holosko, Skinner i Robinson, 2008; prema Ajduković 2012). Prvobitna ideja zagovaranja prava korisnika i činjenica djelovanja za njihovo dobro više nije dovoljna, dapače od takvog objektiviziranja ljudi se sada može uočiti kako su se razvili mehanizmi prenošenja odgovornosti pojedinca prema sustavu, stručnjaku, pa čak i prema Bogu. Prihvaćajući humanitarni i patronizirajući pristup rada s ljudima u potrebi samo se produbljuje njihova potlačenost, a njihov fatalizam stavljanja vlastite sudbine u tuđe ruke još više raste. Stoga nastaje frustracija između neadekvatno zadovoljenih potreba ljudi putem odluka i rješenja u kojima nisu sudjelovali s jedne strane i s druge strane profesionalni stres i sagorijevanje pomagača te njihova leđa koja nose sudbinu svih svojih korisnika. Ne može se smetnuti s uma, kako borba za obespravljenе i potlačene pojedince i dalje počiva izričito na cilju da oni samozagovaraju svoja prava te da preuzmu aktivnu ulogu u svojim životima i za svoju sudbinu. Takva borba mora biti zajednička, gdje stručnjaci koji posjeduju moć i privilegije koje nemaju potlačeni osvještavaju vlastitu poziciju i u stalnom su procesu preispitivanja.

2.3. Socijalni konstruktivizam u socijalnom radu

Socijalni konstruktivizam najbolje opisuje potrebu za sumnjom prema našim pretpostavkama o tome kako svijet izgleda i o kategorijama koje koristimo kako bismo ga interpretirali i razumjeli, to jest fokus je na razotkrivanju načina konstruiranja socijalne zbilje od strane pojedinaca i grupa temeljen na kritičkom stavu. Prema ovome, znanje o svijetu se razvija u svakodnevnoj interakciji ljudi i kroz njihovo pregovaranje o značenjima, što podrazumijeva takozvanu poziciju „neznanja“. Kritičan stav prema onome što znamo, ne mora značiti nesigurnost u sebe i svoja znanja, pogotovo znanje stručnjaka već uvažavanje korisnikovog znanja što omogućava stručnjaka da bude u kontinuiranom procesu učenja, poglavito ako je u tome istinski autentičan, zainteresiran za korisnika i sudjeluje iz pozicije poštivanja osobe (Anderson, 1994; prema Ajduković, 2012). U fokusu više nije „otkrivanje problema“ i patologiziranje osobe od strane stručnjaka, već se usmjerava na uspostavljanje pomažućeg odnosa putem *dijaloga* koji je ključan u konstruiranju pomaka u planiranju i provedbi procesa promjena. Taj pomak u pristupu podrazumijeva da stručnjak nije više onaj koji posjeduje sve znanje, što mu u takvoj ulozi omogućuje da dijagnosticira, savjetuje, ocjenjuje i evaluiira, već stručnjak i

korisnik zajedničkim snagama postaju sudionici pomažućeg procesa te otkrivaju, planiraju, problematiziraju i reflektiraju unutar odnosa prihvaćajući i osvještavajući međusobne kapacitete i perspektive (Urbanc, 2007).

2.4. Dijaloški svjetonazor u pomažućem procesu

Dijalog se definira kao susret ljudi uvjetovan svijetom, da bi se svijetu dalo ime. On je čin stvaranja i ne smije služiti kao instrument za dominaciju jedne osobe nad drugom te on nije moguć bez poniznosti. Kao susret onih koji se usmjeravaju na zajednički zadatak učenja i djelovanja, dijaloga ne može biti ako jednoj strani nedostaje poniznosti jer je tad to čin arogancije jedne osobe spram druge. Dijalog kao bit komunikacije, mora biti u temelju bilo koje suradnje jer nitko ne može otkriti svijet za nekoga drugoga tumači Freire (2002). Uzevši u obzir prethodno izrečeno, neupitno je da pozicija „posjedovanja istine“ prepreka pri ostvarivanju osobnog kontakta te uzajamnosti u razgovorima koje vodi stručnjak s korisnikom. Ne možemo negirati da stručnjak kao takav, pogotovo unutar sustava socijalne skrbi posjeduje određene ovlasti i nadležnosti koje su mu dane da izvršava svoje dužnosti. On u tom smislu posjeduje moć da direktno ili indirektno utječe na promjene u životu korisnika, čak i pogotovo u radu s nedobrovoljnim korisnicima. Važno bi bilo da stručnjaci prvenstveno identificiraju vlastite izvore moći, što je stvaranje temelja za praksu uključivanja i otvorenu suradnju (Kletečki Radović, 2008).

2.5. Teorija osnaživanja u socijalnom radu

Teorija osnaživanja usmjerava se na procjenu osobnih, interpersonalnih i političkih zapreka koje onemogućuju postizanje željenih ciljeva ljudi, a sama procjena podrazumijeva prepoznavanje osobnih ciljeva, snaga, talenata korisnika te mogućnosti korištenja dostupnih sustava podrške i društvenih resursa kako bi se oni ostvarili i razvili. Praktičan aspekt ove teorije odnosi se na metode i načine koji se reflektiraju putem zajedničkog dijaloga korisnika i socijalnog radnika gdje oboje zajedničkim snagama procjenjuju zapreke i identificiraju snage korisnika pritom usmjereni na promjenu (Kletečki Radović, 2008). Socijalni radnik bi trebao biti „posrednik“ između korisnika i ustanove koja pruža uslugu, tj. između različitih socijalnih skupina. Time

se uravnotežuje odnos moći u takvom odnosu gdje socijalni radnik posjeduje znanje o resursima zajednice i korisnika, a također posjeduje pregovaračke vještine (Urbanc, 2006). S druge strane korisnik zadržava mogućnost izbora pomoći i dijela odgovornosti za preuzimanje kontrole u svojem životu i prihvaćanje posljedica za svoje odluke. Spremnost socijalnih radnika na podjelu moći s korisnicima podrazumijeva osnaživanje i korisnika i samih radnika. Koncept uspostavljanja ovakvog suradnog odnosa u socijalnom radu temelji se na odnosu pomaganja koji omogućuje korisniku i socijalnom radniku da uspostave proces pomoći koji je u skladu s suvremenim paradigmatiskim promjenama.

2.6. Koncept suradnog odnosa

Suradni odnos pruža lakše uspostavljanje procesa pomoći jer čuva razgovor na način da se pomoć istražuje i sustvara. Ovdje se ističe činjenica da su socijalni radnik i korisnik sugovornici u procesu. U takvom razgovoru se ostvaruju promjene i pomoci ka procesu planiranih promjena, a također se osvještavaju različite osobne povijesti, iskustva i kompetencije uz pomoć kojih se naglašava sudjelovanje u rješenju. Putem toga se stječe važno iskustvo poštovanja i osobnog dostojanstva (Čačinović Vogrinčić i Mešl, 2007). Ovako postavljena ideja o suradnom odnosu imajući na umu na nesrazmjer moći u tom odnosu predstavlja veliki izazov za socijalne radnike. No, želi se naglasiti da je to i dalje „samo izazov“. Ideja suradnog odnosa ne počiva samo na idealnom tipu dobrovoljnog korisnika kako se u praksi ističe kako uvažavanje korisnike subjektivne istine nije moguće s nedobrovoljnim korisnicima. Što ne bi trebala biti izlika za odstupanje primjene navedenih suvremenih paradigmi pomažućeg procesa koji sada potiču korisnike da budu sudionici rješenja, a ne teškoće. Štoviše u takvim odnosima bi se ono trebalo utoliko više primjenjivati radi konstruktivnijeg razvijanja takvog odnosa kako bi se vodilo računa o dostojanstvu korisnika (Urbanc, 2007). Umijeće održavanja takvih odnosa moguće je ostvariti putem suradnje bez ugrožavanja integriteta u kontekstu odgovornosti (Pregrad, 2006; prema Ajduković, 2012). Zastupanje ovakvog pristupa ne može se provesti ako stručnjak zaista ne osvjesti kako je korisnik subjekt i može zauzeti aktivnu poziciju u životu.

Pasivno primanje pomoći je dvostran odnos koji hrane i stručnjaci i korisnici. U takvoj *status quo* poziciji i održavanjem iste nema mjesta za promjenu i napredak. S obzirom na socijalni rad kao poziv koji bi se u svojoj suštini trebao baviti borbom protiv tlačiteljskih struktura i stanja obespravljenosti ljudi trebamo dati povjerenje ljudima da naposljetku oni zaista najbolje znaju ono što je dobro za njih, jer tko bolje razumije sebe, osim sebe. Ponekad zaboravljamo kako je socijalni rad struka koja se bavi ljudima u potrebi, u situacijama kada nisu dovoljno osnaženi da djeluju u njima problemskim situacijama. No, time što stručnjaci „rješavaju“ njihove probleme i postavljaju se *nad* njih oduzimamo im osobnu odgovornost za poduzimanjem akcije u životnoj promjeni. Što oni objeručke prihvaćaju jer ne žele ulaziti u autoritet stručnjaka koji bi trebao znati što je najbolje. Iz takve uloge je teško reagirati, a ono što često stručnjaci ne razumiju, ponavljam jest da održavanje takve pozicije dolazi i s jedne i druge strane. Ovakav gubitak utjecaja nad uslugama i osobnom odgovornosti svakodnevno je iskustvo korisnika te se to manifestira putem njihove ovisnosti o sustavu umjesto osnaživanju, putem odnosa neuvažavanja od strane pomagača, manjka osobne uključenosti stručnjaka za životnu priču korisnika, pokroviteljskog, patronizirajućeg odnosa stručnjaka prema korisnicima, pretpostavljanja rješenja te podrazumijevanja da je korisnik u poziciji nemotiviranosti, bespomoćan i u otporu (Arai, 1997; Flaker i sur., 2008; Ajduković i Urbanc, 2009; prema Urbanc, 2015).

2.7. Uključivanje korisničke perspektive

Najveći je izazov stručnjaka da razumije, uvaži i poštuje znanje ljudskih iskustva koje dolazi od samih ljudi. Potiče se uključivanje i pružanje njihove perspektive kao nepresušnog izvora informacija i priča na kojima možemo temeljiti praksu socijalnog rada (Houston i sur., 2001). Jedna od glavnih prepreka uključivanja korisnika u istraživanje i poučavanje bila je profesionalno ograničenje zbog kojeg su se korisnici usluga karakterizirali kao potrebiti i ovisni, a ne kao kompetentni nositelji različitih sposobnosti (Schultz, 2007; prema Zaviršek i Videmšek, 2009). Naglasak je na zajedničkom radu i osvještavanju kompetentnosti korisnika, a i samih socijalnih radnika da su kao ljudi u mogućnosti napredovati i međusobno se osnažiti. Osnaživanje nije jednostrano i nije trenutno već je to praksa koja se treba obavljati svakodnevno te svakodnevno podsjetiti ljude da je njihova riječ bitna, da će biti

saslušana te da je kritičko promišljanje nešto što se pozdravlja, a ne umanjuje. Kako bi od patroniziranja i milosrđa došli do refleksivne profesionalne prakse, uz održavanje ravnoteže između strastvene predanosti i osobne odgovornosti, potrebno je prema Banksu (2006; prema Ajduković i Urbanc, 2009) unaprijediti sljedeće elemente svakodnevne profesionalne etike socijalnog radnika: osobno preispitivanje stručnjaka o postupanju u određenoj situaciji, stavljanje u „cipele“ korisnika, percipiranje kakva je on osoba te postupa li onako kako smatra da najviše odgovara vrijednostima socijalnog rada te želi li biti ta osoba, osobna predanost koja se očituje upravo putem prihvaćanja već navedenih vrijednosti, čime sama ta predanost ima veću snagu ako je temeljena na filozofiji djelovanja suvremenih paradigmi i naposljetku cjelovito stavljanje u kontekst svih navedenih elemenata kako bi stručnjak mogao sagledati aktualne problemske situacije iz te perspektive.

2.8. Integrirajući socijalni rad

Ono što najprikladnije dočarava praksu socijalnog rada kojeg obilježava kontinuirani proces promjena jest naziv integrirajući socijalni rad. Upravo zato što je cilj struke integracija, solidarnost i povezanost s društvom, koja se ostvaruje putem koordinacije, suradnji i partnerstva i planiranja usluga koje pomažu ljudima. Njihovo ostvarivanje osobnog integriteta u socijalnom, obiteljskom i kontekstu šire zajednice zadaća je socijalnog rada. To se postiže s otvorenošću i transparentnošću u dijalogu s ljudima (Ajduković i Urbanc, 2009). Nastavno na to, unutar takvog socijalnog rada razvio se pristup usmjeren ka osobi kojeg karakterizira proces kontinuiranog slušanja, otkrivanja i učenja, usmjerenost kao onome što je osobi važno i djelovanje prema onome što je verbalizirano putem dijaloga. Ovim pristupom pokušava se dati odgovor na probleme socijalne isključenosti, obesnaživanja i obezvređivanja kako bi se vratila kontrola u ruke korisnika (Ajduković i Urbanc, 2009).

2.9. Individualno planiranje u socijalnom radu

Konkretan primjer djelovanja koje se temelji na spomenutim vrijednostima jest individualno planiranje procesa promjena s korisnikom. Prema Zakonu o socijalnoj skrbi (NN, 37/2014; prema Urbanc, 2015) individualno planiranje podrazumijeva plan

promjene životne situacije ili ponašanja korisnika, koji je utvrđen na temelju cjelovite procjene potreba, teškoća i resursa korisnika te se prema tome izrađuje u suradnji s korisnikom. Također, se prema potrebi u planiranje uključuju članovi korisnikove obitelji, stručnjaci i akteri ključni za proces promjena korisnika. Svrh plana promjena jest prevladavanje nepovoljnih životnih okolnosti i usmjeren je prema odabranim ciljevima koje korisnik želi postići. Osmišljen je konkretan alat koji prati suvremene paradigme socijalnog rada kako bi se vratio glas korisnicima, rasteretila odgovornost stručnjaka za djelovanje koje bi trebalo biti na korisniku, razvila suradnja između stručnjaka i korisnika, korisnika i sustava i tako dalje. Problem nastaje u tome, kako se gleda na ovaj alat kojeg je između ostalih zakonodavac prepoznao kao vrijedan. Ako se gleda na njega bez navedenih filozofskih stajališta, on postaje još jedan birokratski korak, kojeg je potrebno ispuniti i priložiti kako bi se zadovoljio zakonski standard. Bez obzira što se diže svijest o novim pristupima u socijalnom radu, svijest je potrebno promijeniti u profesionalnom djelovanju stručnjaka, konkretnije u percipiranju vlastitog odgovornog profesionalnog djelovanja.

3. Uloga postmodernih paradigmi u obrazovanju i razvoju profesionalnih kompetencija socijalnih radnika i radnica

Postmoderni pristup zahtijeva kompetencije poput osobnog vodstva socijalnog radnika, sposobnosti stvaranja i održavanja odnosa sa svim akterima, osobno uključivanje i suočavanje sa sadašnjošću (Čačinović Vogrinčić, 2001; prema Ajduković i Urbanc, 2009). Prihvatiti takav pristup ne mora značiti lišiti se vlastiti profesionalnih i jedinstvenih definicija, određenja i svjetonazora, što može biti intruzivno za stručnjaka dapače, već je naglasak na tome da stručnjak nauči kako ih ponuditi kao jednu od mogućnosti u interakciji s korisnicima (Čačinović Vogrinčić, 2001; prema Urbanc 2007). Navedeno nas dovodi do misli koliko socijalni radnici zaista percipiraju ovakav suvremeni pristup korisniku kao učinkovit i koliko im je blizak da ga uistinu primjenjuju. Za one koji educiraju socijalne radnike, to podrazumijeva traganje za novim načinima i metodama poučavanja sve složenijeg pomažućeg procesa i odnosa. Ovdje se može nadovezati i misao prihvatanja određene razine standarda profesionalnog djelovanja koje u novije doba zbog razvijanja struke

socijalnog rada pretpostavlja osobnu predanost socijalnog radnika jer i osobno i profesionalno vjeruje u vrijednosti socijalnog rada pa nema podijeljenosti između tih dvaju aspekata, naprotiv upravo osobna autentičnost u profesionalnom djelovanju jest ključna za realiziranje suradnog odnosa s korisnikom (Čaćinović Vogrinčić, 2001; prema Urbanc, 2007).

Izazov jest u tome da se stvore potrebni uvjeti za razvoj i očuvanje takvog odnosa koji će za sudionike predstavljati siguran prostor u okviru kojeg se kreira atmosfera, raspoloženje, resursi i energija potrebna za traženjem konstruktivnih rješenja. Takav siguran prostor omogućuje preispitivanje vrijednosti i upotrebljivost usvojenog te dozvoljava iskustveno učenje, razvijanje empatije i identifikacije. Suočeni smo sa sve većim barijerama između sustava obrazovanja koje nalaže na koji način nastavnici prenose znanje te sve većom alijenacijom od takvog sustava od strane studenata gdje je „linija manjeg otpora“ jednostrana reprodukcija znanja. Postavlja se pitanje, kakvo je to znanje, tj. je li ono uporabno?

3.1. Razvoj refleksivne prakse

Postmoderna koncepcija pomoći, zahtijeva drugačiji način podučavanja u odnosu na dosadašnje moderne koncepcije pomoći te se u sklopu toga od nastavnika očekuje da sa studentima grade i njeguju odnose kakve bi oni po principu učenja po modelu, mogli razvijati sa svojim korisnicima (Čaćinović Vogrinčić, 2002; prema Urbanc i Kletečki Radović, 2007), a ono podrazumijeva uzimanje u obzir modele suradničkog i iskustvenog učenja, poštivanje osobnih iskustava pojedinaca, razvijanje refleksivne prakse putem aktivnog učenja i kritičkog mišljenja koje omogućava stjecanje uvida u vlastite unutarnje procese, razmjenu iskustava te obnavljanje osobnih i profesionalnih resursa. Isto tako potrebno je razviti kapacitete za nošenje s neizvješnošću situacije, odnosno biti u poziciji neznanja ishoda interakcije i pretpostavke što bi za nekoga bilo dobro i potrebno, a što ne. Reflektirajući praktičar je u mogućnosti uspoređivati i povezivati ideje i problemske situacije iz prakse imajući na umu teorije socijalnog rada, kako bi razvijao novu praksu ili kritički preispitao svoje razumijevanje prakse odnosno teorijskih spoznaja. Kritičko i aktivno korištenje teorija u svakodnevnoj

praksi socijalnog rada pruža „sigurno tlo“ za djelovanje i odlučivanje u neposrednom radu s korisnicima, kada se zapravo svaka odluka vrednuje i procjenjuje (Ajduković i Urbanc, 2009).

3.2. Primjena aktivnog učenja i kritičkog mišljenja u obrazovanju socijalnih radnika i radnica

Uzevši u obzir današnju dinamiku rada stručnjaka i količinu informacija koje se zahtjevaju od njih, potrebno je da posjeduju vještine koje im omogućuju nošenje s takvim procesom promjena jer je nemoguće stručnjacima u cjeloživotnom obrazovanju, kao ni onom studentskom prenijeti sve ono relevantno znanje o nekom problemu ili području (Urbanc i Kletečki Radović, 2007). Ovime se naglašava da samo reproduciranje naučenog nije više dovoljno te prikupljanje, provjeravanje i analiziranje informacija i obaviještenost stručnjaka o resursima zajednice postaju puno traženije vještine. Pristup usmjeren na osobu podrazumijeva korištenje metoda poput usmjerenog slušanja, kreativnog mišljenja, stvaranja saveza te ističe odgovornost stručnjaka za razumijevanje spektra okolinskih faktora, vještine analize i snaga i ograničenja, osmišljavanje strategija te aktivnosti vezane uz socijalnu akciju, upravljanje informacijama i tako dalje (Ajduković i Urbanc, 2009). Poseban naglasak stavlja se na osobno uključivanje u struci socijalnog rada. Poznavanje sebe, vlastitih kapaciteta, snaga, ciljeva, prioriteta, uloga u grupi te promišljanja i osjećaja uvelike uvjetuje autentičnost pomagača. Time se razvija njihova sposobnost da zaista osvjeste poziciju neznanja, prihvaćanja različitosti shvaćanja, poziciju moći u odnosu i svijesti o strukturalnim vrstama opresije u drušvu.

Kao što je već spomenuto, potrebna je reforma prenošenja znanja, učenja i razmišljanja i mijenjanje uloge sudionika u procesu učenja i pružanja pomoći. Upravo kao što korisnici više nisu percepirani da jednostrano primaju „istinu o sebi“, tako i studenti ne bi trebali biti pokorni slušači, ni nastavnici oni koji posjeduju sve znanje. Cilj više ne bi trebao biti prenijeti što je moguće veći broj informacija, nego potaknuti otkrivanje smisla putem aktivnog učenja i kritičkog promišljanja koje se odnosi na postavljanje pitanja, argumentaciju, preispitivanje, razumijevanje značenja i refleksije

čime se omogućuje da se nova znanja uklope u već postojeća. Time se sudionici procesa aktivno uključuju u postupak i preispitivanje vlastitih doživljaja onoga što su razumijeli i osvještavaju na koji način i kako mogu primjeniti i uklopiti stečeno znanje u novim situacijama i interakcijama (Urbanc i Kletečki Radović, 2007). Zašto konkretno ovakav način učenja i promišljanja? Upravo iz razloga što se od profesionalnih pomagača očekuje da kritički preispitaju svaku intervenciju koja bi mogla biti ili je već poduzeta, a utječe na život korisnika i njegovog okruženja, a pri tome također treba imati uvida u vlastite stavove, vrijednosti i iskustva povezane s problematikom pojedinog slučaja, što postavlja veliku odgovornost spram stručnjaka.

Pri timskom interdisciplinarnom pristupu i suradnom odnosu s korisnikom se ta odgovornost dijeli između svih odgovornih aktera te je tim više naglasak na koordinaciji u procesu planiranih promjena. Kako bi se umanjio potencijalni profesionalni stres prilikom ovakih situacija potrebno je prilagoditi proces učenja kako bi se socijalne radnike i one koji će to tek postati poticalo na razmišljanje, samootkrivanje, izlaganje različitim doživljajima i mišljenjima te preuzimanje osobne odgovornosti za sudjelovanje i učenje, što posljedično označava bolju pripremu sudionika za ono što ih očekuje u profesionalnom životu (Urbanc i Kletečki Radović, 2007). Okruženje u kojem se odvija učenje također je relevantno u pogledu nastavničke uloge praćenja grupne dinamike i međusobne kohezije budućih kolega stručnjaka, rad na odnosu povjerenja te iskazivanje entuzijazma za temu tj. za poučavanje, što se opet nadovezuje na osobni moment unutar odnosa i učenja po modelu, gdje osobno sudjelovanje i predanost jesu odlike profesionalnog pomagača.

Bolja priprema za profesionalno djelovanje, konkretno u slučaju studenata uvijek bude veliki zahtjev tijekom školovanja. Inzistiranje na poticanju i podršci pri volontiranju i praktičnom djelu nastave u vidu neposrednog rada s korisnikom studentima je ključno pri razvijanju budućeg profesionalnog identiteta. No, samo pružanje mogućnosti neposrednog rada s korisnicima ne označava adekvatnu pripremu i učenje za budući rad ako takvo učenje nema teorijsku podlogu i njihovo preispitivanje u radu tijekom samog školovanja. U tom periodu, možemo doskočiti integraciji

suvremenih paradigmi u razvijanje profesionalnog identiteta budućih stručnjaka putem iskustvenog učenja i refleksivne prakse. Problem nesrazmjera i percipiranja odnosa između teorije i prakse započinje na fakultetu. Određen sadržaj se predaje i prenosi studentima te se od njih traži da ga se na ispitima reproducira. Ono što se ne traži u dovoljnoj velikoj mjeri jest aktivna primjena teorija na primjerima iz prakse i u praksi. Možda studenti znaju navesti sva obilježja teorije osnaživanja, ali poimaju li zaista što obuhvaća osnaživanje kao profesionalna praksa te jesu li se i kako postavljali prema korisnicima vodeći se smjernicama te teorije.

Uzastopno ponavljanje važnosti uključivanja i osnaživanja korisnika neće doprinjeti integraciji tih načela u rad budućih stručnjaka, već naprotiv može izazvati poziciju percepcije toga kao nečega što se podrazumijeva, što se ne treba aktivno primjenjivati već da se to postiže samim postavljanjem stručnjaka punim poštovanjem i prihvaćanja spram korisnika. Upravo iz ovog razloga potrebna je kontinuirana edukacija koja je planirana i provedena tako da osnažuje stručnjake i studente u procesu njihove promjene, a ne da im se znanje samo reproducira, već sustavna razmjena iskustva, konzultacije i supervizija kako bi se postigla željena promjena u pristupu pomaganja.

4. Problematika integracije suvremenih paradigmi u praksu socijalnog rada

Koncept socijalne države prolazi kroz promjene, što uzrokuje promjenu u pristupima pomaganju, odnosno dovodi do promjena u načinima i procesima socijalnog rada, kako i ostalih pomažućih profesija. Ono što je unatoč promjenama i dalje ustaljena praksa jest centraliziran način donošenja odluka, gdje se odluka o promjenama i mjerama koje se provode u praksi događaju na razini zakonodavca, bez obzira na zagovaranje na raspravu i uključivanje korisnika i njihove perspektive (Urbanc, 2015). Što jest zapravo problem jer posljedice tih odluka doživljaju upravo korisnici, *o kojima* se odlučuje čime već spomenuto sudjelovanje u odlukama i raspodjela moći u odnosima nije integrirano.

4.1. Proces planiranih promjena

Vođenje procesa planiranih promjena kao načina integriranja koordiniranog pristupa s korisničkom perspektivom pri osmišljavanju individualnog plana promjena kao alata suradnog procesa rada s korisnikom jest kao „praksa“ implementirano u Zakon o socijalnoj skrbi (2002; prema Ajduković i Urbanc, 2009). No, što je sa realnom slikom provedbe takvog pristupa i uključivanja korisnika u odlučivanje kad se ono postavi u kontekst prakse kakva je danas, koja podrazumijeva ograničenja u vidu kapaciteta vremena i prostora koje socijalni radnik ima na raspolaganju te broj „slučajeva“ pri radu u sustavu socijalne skrbi. Bez obzira na postojanje svijesti zakonodavca, promjena u pristupu nije se dogodila.

Sama ideja integrirajuće prakse je da pruži mogućnost ljudima poduzimanje akcija koje se tiču njih samih te koje bi trebale doprinijeti većoj kvaliteti njihovih života (Ajduković i Urbanc, 2009). Kako bi ovakav pristup bio djelotvoran za sve sudionike procesa potrebno je da stručnjaci posjeduju odgovarajuća znanja, vještine i vrijednosti, tj. potrebno je provoditi reflektivnu praksu te stalno promišljati o svojem djelovanju iz korisničke perspektive i iz perspektive ostalih aktera. To ne mora nužno značiti da stručnjak bude stvaralački maštovit, već da je u mogućnosti razmišljati izvan okvira, odnosno stvoriti drugačiju predodžbu o tome što radi i kako razumije to što radi. Provođenje nove prakse, pristupa radu i njezino integriranje jest na osobnoj razini stručnjaka, a načinom na koji preispituje svoju autentičnost uvjetuje hoće li djelovati s integritetom u praksi zagovarajući solidarnost, socijalnu koheziju i socijalnu pravdu.

4.2. Odnos teorije i prakse u socijalnom radu

Među stručnjacima se često spominje dihotomija između teorije i prakse, odnosno stalno pitanje prati li praksa teoriju i na koji način teorija proizlazi iz prakse, što često bude izgovor za stagnacijom u razvoju profesije i unapređenju kvalitete života korisnika. Ističe se frustracija koja je vezana uz velike potrebe koje se trebaju zadovoljiti spram korisnika te ograničene mogućnosti sustava. Nedostatak vremena, s obzirom na broj korisnika predstavlja prepreku uspostavljanju adekvatnog suradnog odnosa. Postavlja se pitanje zašto je to tako? Stručnjaci izražavaju zabrinutost o

vlastitoj spremnosti za odabirom teorije koja će odrediti njihov stil pomagača, a istodobno percipiraju da je za djelotvoran pristup u neposrednom radu s korisnikom ključno njihovo osobno uključivanje. Nadalje, pri susretanju uvođenja promjena u ustaljene obrasce rada najčešće se ističe kako nemaju navike korištenja novih materijala, da se teško mijenja dosadašnja praksa jer se radi na ustaljen način, a za promjenu nedostaje motivacije i podrške, a uz to nedostaje i vremena i povoljnih uvjeta potrebnih za promjenu paradigme u radu (Ajduković i Urbanc, 2009).

Kako smo se doveli do ovakve situacije, kakvu odgovornost kao stručnjaci snosimo za to te kakva je odgovornost obrazovnih ustanova, zakonodavca i predstavnika sustava da odgovore na ovu problematiku? Često se između stručnjaka mogu prepoznati vjerovanja da u praksi riječ o događajima koji su uzvan njihove kontrole te sudeći prema tome nema smisla boriti se protiv toga i reagirati te nešto promijeniti. Bilo da se radi o pomagačima ili korisnicima, ovdje možemo prepoznati stanje naučene bespomoćnosti. Stav prema osnaživanju je još uvijek izazov u struci socijalnog rada ovdje. Korisnici vjeruju kako njihove odluke nisu njihove te utoliko izvan njihove kontrole pa posljedično ne vide koristi od poduzimanja akcija i reagiranja. S druge strane strane, uključivanje korisnika u donošenje odluka održava demokratsku vrijednost socijalnog rada i povećava odgovornost korisnika (Kletečki Radović, 2008).

Osvještavanje strukturalnih zapreka ključno je u promjeni fokusa od želje za mijenjanjem pojedinca prema mijenjanju pristupa radu i mijenjanju pružanja usluga društvenih institucija (Payne, 2007; prema Kletečki Radović, 2008). Isto tako, socijalni radnici moraju osvjestiti koliko su sami osnaženi za promjenu paradigme rada. Bez obzira što se ne može negirati profesionalna opterećenost, stres i borba s vremenom, koju upotpunjuju nerealna očekivanja zadovoljavanja velikog broja ovlasti u sustavu socijalne skrbi, ne bi trebali navedene organizacijske nedostatke koristiti kao izliku za zanemarivanje temeljenih profesionalnih vrijednosti i etike suvremenog socijalnog rada (Banks, 2006; Compton i Galaway; prema Urbanc, 2015). Pitanje jest

kako postići da svaki stručnjak na razini svoje profesionalne odgovornosti primjeni ove paradigme te unaprijedi svoju praksu.

Djelotvorna promjena prakse socijalnog rada pretpostavlja integriranje suvremenih teorija pomaganja. Reproduciranje znanja i nabiranje koraka za reformu nije dovoljno za izgradnju zajedničke paradigme korisniku usmjerenog socijalnog rada, niti se može očekivati od stručnjaka da putem jednokratnih edukacija usvoje i integriraju drugačiju profesionalu etiku. Također, ne može se očekivati niti je opravdano pretpostaviti da svi socijalni radnici vladaju vještinama koje zahtjeva pristup usmjeren korisniku i korisnička perspektiva, u smislu vođenja dijaloga, uspostave suradnog odnosa i tako dalje. Ono što se naglašava jest važnost integracije suvremenih paradigmi te pažljivo upravljanje procesom njihove integracije kako ne bi došlo do primjene modela na birokratski način, odnosno usvajanje forme rada, bez filozofskog vrijednosnog sadržaja. Potrebno je prvo ovladati njima na etičko – teorijskoj razini, što uvjetuje adekvatno osiguravanje vremena, prostora i načina stručnjacima od strane (obrazovnih) institucija kako bi to postigli (Ajduković i Urbanc, 2009).

5. Kreativni pristup u pomažućem procesu

Kreativnost se može objasniti kao spremnost da se ponudi puno statistički rijetkih odgovora u različitim misaonim kategorijama, što podrazumijeva fluentnost, fleksibilnost, originalnost, elaboraciju, toleranciju te spremnost na rizik, a isto tako i spremnost na pogrešku. U vidu psihosocijalnog rada s ljudima potrebno je biti dobar stručnjak što podrazumijeva našu kreativnost pritom imajući na umu sigurnost u primjerenost i ispravnost naših odluka kao stručnjaka.

5.1. Percepcija korištenja kreativnog pristupa u društvu

Postoji sukob na društveno – vrijednosnom planu između racionalne, sveznajuće zapadne kulture usmjerene na kontrolu, produktivnost, djelotvornost i demokratizacije koja se temelji na suvremenim paradigmatama koje zagovaraju da svako ima pravo na subjektivnu istinu, život prema prema vlastitim uvjerenjima te zastupanje vlastitih

potreba (Pregrad, 2004). Ovakav pristup ne samo da priznaje pravo na pogrešku, već to iskustvo vidi kao ono iz kojeg proizlazi uvid i učenje (Hazler, 2002; prema Pregrad, 2004). S druge strane, pod utjecajem globalizacije, ukidanja razlika, unificiranja, kriterij za odluke postaje djelotvornost i profit prilikom čega kreativnost u zapadnoj kulturi ima vrijednost samo ako je ona u funkciji razvoja znanosti ili proizvodnje. Takoreći, ona se ne podržava u odgoju i obrazovanju, pa čak ni u međuljudskim odnosima. Pregrad (2004) navodi kako nas na fakultetu uče da mislimo logički, a ne lateralno to jest da temeljimo praksu na znanju, a ne na intuiciji i iskustvu. Ona to navodi ne kao nešto pogrešno, već da je greška u tome što nas istodobno ne uče i ne podrže da koristimo vlastite kreativne resurse u radu, jer upravo posao za koji nas se priprema zahtijeva kreativno i lateralno mišljenje.

5.2. Prednost korištenja kreativnih pristupa

Kreativni pristupi nam omogućuju da napravimo most između osobnih i korisnikovih kreativnih resursa, sintetičkog mišljenja i iskustva s postojećim stručnim znanjem. Prvenstveno, kreativne tehnike se sastoje od raznih postupaka koji nam otvaraju prostor da putem otvorenih sadržaja i divergentnim načinima procesiranja informacija i mišljenja osvjestimo i izrazimo vlastita opažanja, osjećaje, ideje i poimanja iz cjelokupnog našeg iskustva (Pregrad, 2004). Razvijanje ovakvog načina razmišljanja nam omogućuje da vidimo alternative i vrijednost iskušavanja drugih rješenja što nam uvelike može pomoći u pomažućem radu s korisnikom koji podrazumijeva cijeli spektar okolnosti, odnosa, ostvarivanja prava i osnaživanja iz različitih perspektiva. Sami mediji tj. kanali kreativnih tehnika mogu biti svakakvi, od crtanja, gline, kolaža, glazbe, bajke, karte, figurica, fotografije do dramskih prikaza koje stavljam u fokus ovim radom. Primjenom navedenih kanala možemo samo podržavati ono što se nalazi unutar nas da izađe van, da isprobamo nova rješenja, nova ponašanja i vidimo njihove moguće ishode što je posebice zanimljivo prilikom igranja dramskih prikaza unutar fantastične realnosti koja nam omogućuje siguran prostor igre i metafore unutar kojeg možemo istraživati različite mogućnosti reagiranja i ponašanja za koje bi se zapravo teško odlučili u stvarnom životu (Pregrad, 2004, Pregrad 1996). Time zapravo otvaramo prostor „probe za stvarni život“ unutar koje možemo slobodno probati i dapače pogriješiti. Bivajući osnaženim za takvo iskustvo, lakše ćemo reagirati

i primjeniti neko novo i drugačije razmišljanje i pristup praksi, ako već imamo iskustvo toga da smo nešto isprobali.

Ukoliko poznajemo sebe, razumijemo vlastita iskustva i unutrašnja stanja lakše nam je upravljati sobom, dijeliti misli, osjećaje, empatizirati, prihvaćati i komunicirati (Pregrad, 1996). Istodobno ove tehnike omogućuju razvoj osobe, stručnjaka koji se bavi njima te on sam dobiva na korištenje iste te tehnike, nakon što ih je iskusio da ih iskoristi u profesionalnom radu. One mogu biti novi načini poticanja kreativnih resursa i ukupnog potencijala osobe, kanal osvještavanja elemenata svog odnosa prema korisniku te jačanje osobe za nošenje s teškoćama pojačavajući introspekciju i vizualizaciju pojmova i problema (Pregrad, 2004). Naposljetku, kreativne tehnike nisu samo igre vježbe i aktivnosti, ovim radom želi se poslati poruka kako su one način rada i pristupa radu te je njihova primjena i implementacija moguća u bilo kojem trenutku ovisno o kontekstu potreba i izazova situacije ili cjelokupnog pomažućeg procesa. Ovdje se radi o filozofiji rada i načina procesiranja informacija, odnosa i znanja koristeći se divergentnim mišljenjem.

5.3. Koncept metoda Kazališta potlačenih kao kreativnog pristupa razvijanju prakse socijalnog rada

Iz širokog spektra različitih kreativnih pristupa odabrala sam staviti u fokus koncept Kazališta potlačenih. Razlog tome je osobno iskustvo korištenja navedenih metoda kao članica forum skupine o čemu će više riječi biti kasnije u radu i paralelno studiranja na studiju socijalnog rada. Prilikom tog iskustva prepoznala sam kako koncept Kazališta potlačenih, koji koristi medij drame, uz Teoriju obespravljenih (Freire, 2002) kao polazišnu u radu, prati i utvrđuje suvremene paradigme i pristupe socijalnog rada. Isto tako, nudi set tehnika i metoda, koje služe vlastitom preispitivanju tjelesnih, emotivnih i mentalnih barijera koje putem divergetnog i kreativnog mišljenja čime omogućuje osvještavanje vlastite moći, privilegije i pozicije u društvu. Uz to, ovaj pristup zagovara promišljanje o tome što možemo učiniti po pitanju umanjivanja strukturalnih nejednakosti u društvu koje su izvor potlačivanja pojedinaca i grupa o čemu će više riječi biti u idućem poglavlju. Putem ovih metoda omogućuje se razvijanje vještina postavljanja pitanja koja istražuju, fleksibilnosti u radu, otvorenosti,

asertivnosti, sposobnost prihvaćanja i preispitivanja koja se uravnotežuje brzim samouvidima i samoprovjerama (Pregrad, 2004) što smatram potrebnim kako bi unaprijedili praksu socijalnog rada.

6. Koncept Kazališta potlačenih i suvremene paradigme socijalnog rada

U sklopu koncepta Kazališta potlačenih, ističem metodu forum kazališta kao onu koju sam imala prilike najviše koristiti i putem koje sam dobila mogućnost razvijati profesionalne vještine. Forum kazalište je kazališna igra u kojoj se prikazuje neriješen problem, obično tematski vezan uz neki prepoznati socijalni problem ili nepravdu za čije se rješavanje poziva publika, odnosno da predlože i odigraju rješenja na sceni. Spomenuti problem je uvijek posljedica nekakvog tlačenja i u načelu dramski prikaz uključuje vidljive tlačitelje i protagonista koji je potlačen. Predstava je oblik nadmetanja između gledatelja, koji žele promijeniti ishod priče kako bi se izbjeglo tlačenje i unaprijedila dobrobit protagonista.

Ovakav oblik rada koristi se u školama, tvornicama, dnevnim centrima, mjesnim zajednicama, u radu s beskućnicima, osobama s invaliditetom, etničkim manjinama i zapravo svugdje gdje postoje zajednice u kojima postoji tlačenje. Cilj forum kazališta je potaknuti raspravu, koja posljednično ne ostaje samo na riječima već potiče konkretno djelovanje sada i ovdje kako bi se prikazale alternativne mogućnosti, a ljudi dobili iskustvo rješavanja problema u sigurnom prostoru i bili osnaženi da budu „protagonisti svog života“ (Boal, 2009).

6.1. Temeljni koncepti metode forum kazališta

Prema Boalu (2009) rasprava, sukob ideja, dijalog, argumenti i protuargumenti potiču, pokreću, obogaćuju i pripremaju gledatelje za djelovanje u stvarnom životu čime im se daje snaga i samopouzdanje da nadvladaju svoje tlačitelje. No, nije samo osnažujuća uloga pri sudjelovanju u forum izvedbi, već i bavljenje metodom forum kazališta putem iskustvenih, tjelesnih, misaonih i osjetilnih vježbi koje glumce „de-automatiziraju“ od klasičnih obrazaca ponašanja i kretanja pa čak i mišljenja. Time se razvija kreativno i kritično mišljenje te se glumac priprema ne samo razumjeti i

osjećati lik koji glumi, nego ga i prenijeti publici (Boal, 2009) te reagirati na intervencije onako kako bi lik reagirao. Nadalje, način participacije publike mijenja samu narav kazalištem stečenog iskustva jer se pojava ili problem puno lakše razumije i pamti putem sudjelovanja u stvaranju priče odnosno izmjeni iste. Ovdje je vrlo bitno spomenuti i značaj emocionalnog doživljaja i empatičnog solidaziranja s prikazanim likovima jer se navedena iskustva doživljavaju kao u stvarnom životu, no istodobno su osobe zaštićene kazališnom igrom (Krušić, 2007).

6.2. Forum kazalište kao metoda učenja

Paolo Freire (1988; prema Kaye i Ragusa, 1998) koristi kazalište kao metodu edukacije i alata za osnaživanje kako bi ljudi međusobno učili jedni od drugih (Schaedler, 2010) te postali aktivni sudionici umjesto pasivni promatrači u socijalnim politikama i stvarnim životnim situacijama. Time se potiče konstruktivistički pristup učenja i sudjelovanja gdje je temeljna činjenica uključivanja pojedinca u svoju okolinu u kojoj on stvara svoju sliku, znanje i razumijevanje o njoj (Feinburg i Mindess, 1994; prema Kaye i Ragusa, 1998). Ono što se želi istaknuti jest da je ključna akcija te primjenjivost ovih koncepata u socijalnom radu, a prvenstveno u ljudskoj svakodnevnici kako bi se kritički promišljalo (Houston i sur., 2001) u većini situacija što može biti temelj za napredak, a putem metode forum kazališta se možemo pripremiti za spomenutu akciju i iskusiti potencijalne odnose i strukture moći te uvidjeti što nam treba da budemo dovoljno osnaženi da poduzmemo nešto. Sama filozofija pristupa odnosno metode je da promiče kreativno razmišljanje, kritičko promišljanje, pomicanje s pasivne pozicije u aktivnu ulogu te viđenje svijeta iz različitih perspektiva, zagovaranje konstruktivnog rješavanja problema i sukoba te internaliziranja novih modela učenja putem vlastitog iskustva u sigurnom prostoru kako bi se pripremili za stvarna iskustva ili jednostavno iskusili primjenu potencijalnih rješenja u stvarnom životu (Jukić, 2017).

Uloga socijalnog radnika je da bude sugovornik, sustvoritelj u priči koja nastaje u odnosu s korisnikom (Čaćinović Vogrinčić i Mešl, 2007). S time na umu, koncept perspektive moći je ključan u takvom odnosu jer se temelji na osvještavanju vlastite

profesionalne pozicije tako da korisnika s poštovanjem tražimo njegovu moć i resurse kako bi im pomogli u tome da ostvare svoje ciljeve. Metode forum kazališta upravo služe tome kako bi ljudi preispitali odnose moći u svojim odnosima i u odnosima na razini društva. Siguran prostor takvog razmišljanja, a i moguće prakse koristeći se metodama forum kazališta omogućuje promišljanje, vježbu i ispitivanje potencijalnih posljedica odluka koje donose socijalni radnici, a i korisnici. Bez sagledavanja vlastitih pozicija u društvu i preuzimanja odgovornosti za vlastite postupke ili propuste, nije moguće postići zadovoljavajući pomak u smjeru ostvarivanja značajnijih interesa za vlastiti boljitak (Kletečki Radović, 2008). Prvenstveno, koristeći se ovakvim praksama potrebno je educirati i osvještavati da je promjena moguća, čak i zajednička promjena temeljena na suradničkim snagama je itekako doseživa. Takvo iskustvo može djelovati transformativno na stručnjake, pojedince, grupe i zajednice što može biti početna točka novih praksa djelovanja u struci socijalnog rada, a i u društvu općenito (Jukić, 2017).

6.3. Forum kazalište kao kanal razvijanja profesionalnih vještina

Prilikom igranja forum kazališta uvježbava se i otvara komunikacija, a komunikacija je osnova svakog suradnog odnosa i rješavanja sukoba kao ključnih aspekata odnosa socijalnog radnika i korisnika. U vidu komunikacije otvara se i aspekt odnosa moći gdje svi dijalozi teže ka tome da postanu monolozi (Schaedler, 2010) čime se stvara odnos tlačitelja i potlačenog. Glavni princip kazališta potlačenih jest pomoć pri povratku dijaloga ljudskim bićima (Krušić, 2007). Ovdje se nadovezuje koncept participativne komunikacije koji podrazumijeva komunikaciju koja je dinamična, interaktivna te označava transformativni proces između pojedinaca, grupi i institucija koji omogućava da pojedinačno ili grupno ljudi shvate svoj potencijal da budu uključeni u ostvarivanje vlastite dobrobiti (Singhal, 2001; prema Singhal 2004). Bez obzira što komunikacija i participacija dolazi u svim mogućim oblicima, razlika je u tome da participativna komunikacija podrazumijeva zajednički rad s ljudima i uz ljude, koji promiče vrijednosti uspostavljanja suradnog odnosa, naspram ovisničkog odnosa koji se odnosi na rad na ljudima i o ljudima.

Putem ovoga postavlja se potreba za otvorenim dijalogom i postizanjem konsenzusa gdje je svima dopušteno da govore, gdje se zahtjevi saslušavaju i

racionalno uvažavaju te gdje su odnosi moći jednaki. Drugim riječima cilj je postići potpunu demokratsku formu pristupa rješavanja problema u društvu (Habermas, 1979; prema Houston i sur., 2001). Također, putem metode forum kazališta razvijaju se socijalne vještine, putem kojih osvještavamo svoje potrebe, prava i želje bez ograničavanja drugih prava, potreba i želja što je isto tako relevantno za rad socijalnog radnika te je jedan od glavnih ciljeva u samom radu. U izvedbi priče forum kazališta koriste se i metode konstruktivnog rješavanja sukoba, gdje se problemi sagledavaju otvoreno, aktivno se traže rješenja i pritom nasilna rješenja nisu dopuštena (Ajduković i Pečnik, 2007) iz čega se može povući paralela samog teorijskog i praktičnog znanja socijalnog radnika iz područja rješavanja sukoba.

Nadalje, u temeljnim vrijednostima socijalnog rada su socijalna pravda i promicanje socijalne promjene u društvu. Postavlja se pitanje koliko se socijalni radnici uopće spremaju za socijalnu promjenu, kako je percipiraju i mogu li se vidjeti u ulozi pokretača socijalnih reformi jer shodno trenutnom sustavu postoji samo izbjegavanje političke sfere socijalnih akcija (Dudziak i Profitt, 2012). Primarna percepcija dobivena edukacijom o socijalnim problemima bi trebala dobiti politički kontekst (Breton, 1993; prema Dudziak i Profitt, 2012) odnosno učenje razumijevanja da educiranje ljudi koji su potlačeni da sudjeluju u demokratskim procesima nije dovoljno za oslobađanje od opresije. Sistemi strukturalne socijalne opresije moraju biti prepoznati te adresirani putem socijalne akcije koja utječe na socijalnu i strukturalnu promjenu, a na taj način socijalna akcija je politička akcija (Breton, 1993; prema Dudziak i Profitt, 2012). Upravo u tom kontekstu Freire prikazuje stručnjaka koji radi s potlačenima, a ne za njih kako bi im pomogao da se organiziraju u socijalnoj promjeni (Singhal, 2004). Također se ovdje spominje kritika „bankarskog sustava“ edukacije i pomoći gdje stručnjaci, bilo u profesionalnoj ulozi ili onoj pedagoškoj, „posjeduju sve znanje“ te ga polažu u pojedince i grupe što je upravo protivno cijeloj ideji postizanja aktivnih članova društva te članova društva koji se bore za svoja prava uz suradnju socijalnih radnika kao saveznika i koordinatora.

6.4. Razvoj kritičkog socijalnog rada

Cilj je uvođenje kritičke pedagogije te razvijanje kritičke svijesti da socijalni radnici prepoznaju i pokušaju suzbiti socijalne strukture koje vrše tlačenje u društvu i isto tako ih transformirati (Boal, 1997; prema Schroeter, 2013). Nadovezujući se na kritičku pedagogiju, Howe (1992; prema Houston i sur., 2001) sugerira primjenu iste na trenutnu vrstu komunikacije između državnih službenika i korisnika socijalne skrbi što bi moglo potaknuti socijalne radnike da razmisle o rekonceptualizaciji svoje prakse. Uz metodologiju Boalovog kazališta i kritičku teoriju moglo bi se postaviti temelje za razvoj prakse kombinirajući intelektualno promišljanje kritičke teorije s novim načinima rada (Spratt i sur., 2000; prema Houston i sur., 2001). Boalova tehnika omogućava analizu potlačenog statusa pojedinaca i grupa koji dolaze u interakciju s državnim službenicima te uz korištenje širokog spektra scenskih tehnika ukazuje na moguće strategije koordinacije kognitivnog prepoznavanja kolektivnog tlačenja i razvijanja dijaloških načina kako se odnositi prema njima (Houston i sur., 2001). Problem je u pristupu diskursu i praksi socijalnog rada koja je pod utjecajem instrumentalističke prakse, što Habermas označava kao tehnokratsku svijest. Birokratizacija i komodifikacija socijalne skrbi kao rezultat takve ideologije je dovela do individualističkog, orijentiranog na rizik i vođenim modelom deficita pristupom (1979; prema Houston i sur., 2001).

Postavlja se zahtjev za razvojem kritičkog socijalnog rada kako bi se smanjila alijenacija i invazivna struktura samog sustava te naglasila oslobađajuća uloga potencijala participativne komunikacije između stručnjaka i ljudi. Primjena ovih teorijskih implikacija i metoda može biti široka u socijalnom radu, posebice u vidu prevencije rizičnog ponašanja, dizanja svijesti, terapijskih učinaka na ranjive skupine u potrebi te kako bi se promovirali pozitivni ishodi nepovoljnih životnih prilika i slično (Houston i sur., 2001). Putem forum izvedbi i radionica studenti kao budući stručnjaci osvještavaju određeni društveni problem i pokušavaju osobnim djelovanjem pronaći rješenja za isti nenasilnim putem. Zajedničko iskustveno učenje tijekom tih procesa pojačava razvoj osobnih snaga, razvijanje socijalnih vještina, razvijanje dubljih međuljudskih odnosa kroz dijeljenje iskustava, mišljenja i osjećaja s drugima, razvijanje empatije, izražavanje emocije na zdrav i konstruktivan način, povećanje samopouzdanja i prihvaćanja samog sebe (Jukić, 2017).

6.5. Forum kazalište u obrazovanju pomažućih profesija

Navedene aktivnosti u prethodnom poglavlju su u skladu s ishodima učenja kolegija „Kreativne metode u socijalnom radu“¹ koji se odnose na primjenu teorijskih koncepata i načela korištenja kreativnih metoda djelovanja u skladu s participatornom etikom, sagledavanja i procjene potreba za različitom vrstom intervencija te primjenom odgovarajućih komunikacijskih vještina i kreativnih pristupa s korisnicima. Aktivnosti se sadržajno, procesno i vrijednosno uklapaju u nastavni izvedbeni plan i značajno doprinose pripremi studenata za rad s korisnicima na problematici društvene pravde iz perspektive osvještavanja problema te iz perspektive djelovanja u konfliktnim situacijama nenasilnim putem (Jukić, 2017).

Navela bih primjere prakse korištenja metode forum kazališta sa studentima pomažućih profesija u vidu motivacije za uključivanjem ovakve vrste rada i sa studentima socijalnog rada isto kao i sa stručnjacima. Na Katoličkom sveučilištu u Canterburyju (Engleska) forum kazalište se koristi za osnaživanje medicinskih sestara – primalja kako bi se osnažile za buduća profesionalna iskustva, razvile humanističke vještine i stavove te osvjestile vlastite strahove i promišljanja (Kemp, 2009). Navedeno postižu dramskim prikazom scena rađanja, prikazivanjem odnosa između različitih profesija unutar bolnice, osvještavanjem strukturalnih prepreka na koje nailaze u praksi i dramtiziraju potencijalne stresne situacije pružanja skrbi kako bi ispitale moguća alternativna rješenja. Nadalje, na Sveučilištu u Helsinkiju (Finska) ova metoda se koristi u sklopu kolegija koji se bavi vještinama komunikacije budućih liječnika (Koponen i sur., 2010). Grupa studenata ima priliku sudjelovati u forum izvedbi u čijem je fokusu odnos liječnika i pacijenta koji završava konfliktom protagonista priče. Prema smjernicama forum kazališta, nakon odgledanog prikaza studenti imaju prilike analizirati, komentirati i ponuditi intervencije na koji način promijeniti ishod situacije kako bi unaprijedili odnos između liječnika i pacijenta. Ovakvim iskustvenim učenjem potiče se razvijanje kritičke svijesti i senzibilizacije u smislu multikulturalnosti pacijenata s kojima se mogu susresti te osvještavanje i percepcija odnosa moći između liječnika i pacijenta (Kumagai i sur., 2007). Korištenje ovih metoda u grupnom radu sa studentima podrazumijeva dijeljenje strahova i

¹ Izborni kolegij „Kreativne metode u socijalnom radu“ održava se na trećoj godini preddiplomskog studija socijalnog rada.

propitivanja pristupa radu što uzrokuje kolektivno osnaživanje te olakšava iskustveno učenje. Također, uz ovakav pristup u radu pomagača djeluje na razvijanje empatije i međusobnog poštovanja, razvija mogućnosti postavljanja pitanja umjesto davanja gotovih rješenja i odgovor te analiza umjesto pukog prihvaćanja situacije. Omogućuje dijalog i debatu u kooperativnoj okolini učenja, gdje se svi poštuju te imaju pravo da budu saslušani što ih dalje priprema za razvijanje vlastitog profesionalnog djelovanja (Day, 2012).

Socijalni radnici mogu puno naučiti od metoda forum kazališta jer je to upravo primjer metoda koje bi se mogle i trebale koristiti kako bi se rekonceptualizirala praksa, na koji način se odnositi prema korisnicima i kako bi trebao funkcionirati sustav socijalne skrbi. Kako bi socijalni rad opstao kao profesija u ovom modernom svijetu kompetitivnih profesionalnih diskursa treba se temeljno promijeniti kako bi se približio svijetu marginaliziranih skupina. Imajući ovo na umu ne misli se da bi se socijalni rad trebao odvojiti od države što bi bilo naivno, već približiti se granici između države i društva s puno više razumijevanja i senzibiliteta prema ljudima što može dovesti do konflikata između državnih imperativa i strategija dizanja svijesti među ljudima, no svakako razvoj može nastupiti (Houston i sur., 2001).

7. Osobna refleksija iskustva korištenja metoda Kazališta potlačenih

Motivacija za pisanjem ovog rada, konkretno u ovoj tematici potekla je od vlastitog sudjelovanja i korištenja metoda Kazališta potlačenih tijekom edukacije na studiju socijalnog rada. Ono što sam već istakla putem ovog rada jest nerazmjer između teorije i prakse socijalnog rada, što sam i sama osjetila. Također, ovo vrijedi i za poimanje teorija na misaonoj razini i njihova implementacija u rad. Prilika koju sam osvjestila putem korištenja navedenih metoda jest integracija znanja koje sam paralelno dobivala na studiju i isprobavanje istih unutar sigurnog prostora kazališta, pri radu s korisnicima s kojima nisam bila u profesionalnom odnosu. Time sam imala prilike doživjeti ih, slušati, poticati, osnaživati i graditi suradne odnose s njima. Pomoću takvog iskustva osvjestila sam vlastite barijere i unaprijedila vještine o kojima sam više slušala nego što sam ih imala prilike koristiti u konkretnom radu. Još više od toga, dobila sam novu

razinu osobnog razumijevanja pristupa usmjerenog korisniku, osvještavanja pozicije neznanja i moći, teorije osnaživanja, individualnog planiranja u radu s korisnikom.

Navedeno iskustvo mi je omogućilo razvijanje divergentnog mišljenja, postavljanja prema problemima kao prema izazovima, mogućnost sagledavanja intervencija iz više perspektiva, svijest o savezništvu te o poimanju strukturalnih nejednakosti s kojima se svakodnevno susrećemo, a možda okrećemo glavu, koje imaju utjecaja na naš život i na život korisnika. Osobno osnaživanje koje sam postigla putem ovakog iskustvenog učenja mi je razjasnilo kako osnaživanje korisnika nije „samo motiviranje“ za promjenom, već je ključan pristup, jezik, postavljanje, uvažavanje, stvaranje i traženje te ono proizlazi iz samog suradnog odnosa pri radu s korisnikom.

Članica sam forum skupine, u koju sam se priključila prije 4 godine, koja je djelovala unutar Savjetovaništa „Luka Ritz“, u Zagrebu. Nakon što smo prestali djelovati unutar rada savjetovaništa, pokrenuli smo daljnje djelovanje putem nove udruge Centar za kazalište potlačenih „Pokaz“. Trenutni rad nam je upravo ponajviše usmjeren na osmišljavanje radionica odnosno treninga koristeći se metodama Kazališta potlačenih za stručnjake pomažućih profesija i stručnjaka koji se bave zagovaranjem prava u civilnom sektoru kako bi unaprijedili svoj rad. Ovom usmjerenijem djelovanju prethodio je višegodišnji rad i suradnja sa osnovnim, srednjim školama, fakultetima te proveba mnogih projekata na temelju njihove suradnje i suradnje sa Ministarstvima te Gradom Zagrebom. Radilo se o više od desetak projekata koji se koriste metodom forum kazališta koji su uključivali forum izvedbe različite tematike zanimljive djeci i mladima koje se odnose na vršnjačko nasilje, spolno uvjetovano nasilje, diskriminaciju i kršenje ljudskih prava, probleme ovisnosti i autoriteta, korupcije te nasilja putem interneta. Putem tih projekata aktivnosti imala sam prilike voditi radionice s mladima koji imaju teškoće u ponašanju, u domu za odgoj Dugave, što me uveliko senzibiliziralo za rad te sam imala mogućnost primijeniti vještine socijalnog rada u radu s njima putem kreativnih tehnika Kazališta potlačenih. Isto tako, sve teme koje su se dramski prorađivale putem ovih metoda su mi omogućile da aktivno promišljam i problematiziram potlačivanje u društvu u suradnji sa skupinama s kojima smo radili, na teme patrijahalnih odnosa u društvu, teme beskućništva, partnerskog i obiteljskog nasilja, siromaštva, osoba s teškoćama,

problema unutar struka socijalnog rada, socijalnih pedagoga, psihologa, profesora i tako dalje. Sama priprema i promišljanje, što tjelesno što mentalno je ključna za dramski prikaz i rad na problemu te potencijalnim intervencijama, tako da sam stekla konkretnija znanja o navedenim temama i mogućnostima njihova rješavanja puno intenzivnije, nego što bih da sam ih samo slušala o njima na fakultetu.

Ovakvo iskustvo mi je potaklo veće empatiziranje i samo poimanje empatije na osobnoj i profesionalnoj razini te sposobnost identifikacije što smatram alatom za budući rad. Također sam vodila radionice na konferencijama socijalnog rada, gdje smo se bavili temom slike socijalnog rada u društvu što je bilo vrlo osnažujuće iz vlastite pozicije i pozicije publike socijalnih radnika i radnica koji su raspravljali o tome, promišljali i ponijeli sa sobom takvo iskustvo kao nešto što potencijalno može unaprijediti njihov daljnji rad. Unutar tematike socijalnog rada, putem metode legislativnog kazališta, jednoj od metoda Kazališta potlačenih, problematizirale smo položaj struke unutar obrazovanja to jest potreba za socijalnim radom unutar obrazovanja, koje je putem radionice održanom na spomenutoj konferenciji rezultiralo konkretnim prijedlozima kako razviti praksu, opseg djelovanja i nadležnost unutar zakona kako bi zagovarali formalno uključivanje socijalnog rada u sustav obrazovanja.

Ističem koliko ove kreativne tehnike mogu djelovati kao katalizator promjene, počevši od gledanja ili izvođenja dramskog prikaza, poticanja rasprave te posljednično djelovanja. Unutar ovakog rada, zagovara se nenasilno rješavanje sukoba, otvorena komunikacija, suradni odnos, osnaživanje i ostali koncepti koji prate suvremene paradigme socijalnog rada o kojima sam pisala u radu, što uz rušenje barijera između pomagača, izvođača, stručnjaka te publike koja može biti korisništvo ili kolege stručnjaci može biti temelj za osvještavanje jedne i druge pozicije te razvoj savezništva na kojem se može temeljiti daljnje djelovanje ka promjeni jer se ono odvija u prostoru u kojemu je u danom trenutku svima „dozvoljeno“ govoriti i izreći poimanje vlastite pozicije, izraziti potrebe, probleme, izazove i moguća rješenja čime ljudi bivaju osnaženi za promjenu.

8. Zaključak

Socijalni rad kao profesija promovira socijalnu promjenu, bavi se rješavanjem problema u međuljudskim odnosima, osnaživanjem i oslobađanjem ljudi da postignu svoju dobrobit. Tijekom obrazovanja socijalnih radnika oni se pripremaju na rad putem učenja o društvenim procesima i razumijevanja novih socijalnih rizika i načina njihovog rješavanja. Za takav rad potrebno je dobro poznavanje tehnika socijalnih intervencija, praktičnih vještina rada s ljudima te vještina osmišljavanja i provedbe spomenutih intervencija. Tehnike i vještine socijalnog rada u svojim temeljima polaze od suvremenih paradigmi socijalnog rada koje promoviraju koncepte poput osnaživanja, pristupa orijentiranog pojedincu, individualnog planiranja, dijaloškog svjetonazora, jezika osnaživanja te ostvarivanja suradnog odnosa s korisnicima.

Iz toga prozlaži kako je potrebno integrirati ove paradigme u konkretne vještine kojima se pomagači služe. Ono što se postavlja kao problem u ovom radu jest nesrazmjer između primjena teorije u praksi i način na koje se one integriraju u profesionalno znanje stručnjaka. Isto tako se postavlja pitanje kako doskočiti tome i kako poboljšati obrazovanje socijalnih radnika pri razvoju profesionalnih kompetencija i senzibilizaciji spram suvremenih paradigmi u rad kako bi se one aktivno koristile kao misli vodilje u praksi. U radu nudim odgovor u vidu korištenja kreativnih pristupa u obrazovanju i profesionalnoj praksi socijalnog rada, konkretnije metoda Kazališta potlačenih koje prate suvremene paradigme socijalnog rada što se tiče zagovaranja razvijanja kritičke svijesti, aktivnog i iskustvenog učenja, razvijanja empatije, prepoznavanja strukturalnih nejednakosti u društvu i tako dalje.

Metode Kazališta potlačenih imaju vrijednosno polazište istovjetno teoriji osnaživanja pojedinaca, grupa i zajednica. Korištenje ovih metoda ima višestruk karakter, one omogućavaju siguran prostor učenja, isprobavanja, preispitivanja koje može imati utjecaj na način kako socijalni radnici poimaju i vide sebe i kako vide mogućnosti korištenja znanja i vještina stečenih na fakultetu, a posljednično iskustvo rada s ovim metodama im omogućuje da ih koriste dalje u profesionalnom radu kako bi lakše ostvarivali suradni odnos s korisnikom, kako bi na probleme gledali kao na izazove, kako bi bili u mogućnosti u stresnim situacijama sagledati izazove s kojima se susreću putem divergentnog mišljenja, iz različitih perspektiva i ispitujući moguće intervencije i njihove posljedice.

Radi se o učenju kreativnog pristupa radu koji omogućava fleksibilnije, osnaženije postupanje socijalnih radnika i radnica te općenito pomagača te poimanje kako ove tehnike i način razmišljanja koji im stoji u teorijskoj pozadini kao one koje mogu iskoristiti u bilo kojem trenutku i kontekstu. Cilj ovakvog pristupa je rekonceptualizacija prakse, kako stručnjaci ne bi vidjeli „samo obrazac“ plana individualnih promjena, već teorijsko vrijednosni sadržaj koji stoji u pristupu korisniku na ovaj način te što znači za korisnika i pomagača i razvijanje njihovog odnosa iz kojeg jedan i drugi izlaze osnaženi, zadovoljni i sa zajedničkom odgovornošću.

Literatura

1. Ajduković, M. i Pećnik, N. (2007). *Nenasilno rješavanje sukoba*. Zagreb: Alinea.
2. Ajduković, M. i Urbanc, K. (2009). Integrirajući pristup u socijalnom radu kao kontekst raumijevanja individualnog plana skrbi. *Ljetopis socijalnog rada*, 16(3), 505-535.
3. Ajduković, M. (2012). Dijaloški i profesionalni razgovor. Žižek, A., Vizek Vidović, V. i Ajduković, M. (ur.), *Interpersonalna komunikacija u profesionalnom kontekstu*, 147-182. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet.
4. Boal, A. (2009). *Igre za glumce i ne – glumce*. Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj – Pili – poslovi d.o.o.
5. Čaćinović Vogrinčić, G. i Mešl, N. (2007). Uspostavljanje suradnog odnosa u socijalnom radu. Čaćinović Vogrinčić, G., Kobal, L., Mešl, N. i Možina, M. (ur.), *Uspostavljanje suradnog odnosa i osobnog kontakta u socijalnom radu*, 3-49. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, Biblioteka socijalnog rada.
6. Day, L. (2002). 'Putting yourself in other peoples' shoes': the use of Forum theatre to explore refugee and homeless issues in schools. *Journal of Moral Education*, 31(1), 21-34.
7. Dudziak, S. & Proffit, N. J. (2012). Group Work and Social Justice: Designing Pedagogy for Social Change. *Social Work with Groups*, 35(3), 235-252.
8. Freire, P. (2002). *Teorija obespravljenih*. Zagreb: Odras – Održivi razvoj zajednice.
9. Houston, S. et al. (2001). Developing creative solutions to the problems of children and their families: communicative reason and the use forum theatre. *Child and Family Social Work*, 6(1), 285-293.
10. Jukić, D. (2017). *Koncept forum kazališta u suvremenim paradigmatama socijalnog rada*. Završni rad. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.

11. Kaye, C. & Ragusa, G. (1998, April). *Boal's Mirror: Reflections for Theater Education*. Rad pripremljen za simpozij: Confluent Special Interest Group Symposium "Democratic Education Values and Interactive Research Methods", San Diego, CA.
12. Kemp, J. (2009). Exploring empowerment issues with student midwives using forum theatre. *British Journal of midwifery*, 17(7), 438-439.
13. Kletečki Radović, M. (2008). Teorija osnaživanja u socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada*, 15(2), 215-242.
14. Koponen, J., Pyörala, E., i Isotalus, P. (2010). Finish medical students' perceptions of Theatre in education method in learning interpersonal communication competence. *Medical teacher*, 32(1), 346-349.
15. Krušić, V. (2007). (ur.) *Ne raspravljaju, igrati!* Priručnik forum kazališta. Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj – Pili – poslovi d.o.o.
16. Kumagai, A. K., White, C. B., Ross, P. T., Purkiss, J. A., O'Neal, C.M. i Steiger, J. A. (2007). Use of interactive theatre for faculty development in multicultural medical education. *Medical teacher*, 29(19), 335-340.
17. Leutar, Z., i Žilić, M. (2014). Zadovoljstvo studijem i samoprocjena kompetentnosti u struci studenata socijalnog rada u Mostaru i Zagrebu. *Socijalne teme: Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti*, 1(1), 9-38.
18. Pregrad, J. (1996). Ekspresivne i kreativne tehnike. Pregrad, J. (ur.) *Stres, trauma, oporavak*, 111-125. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
19. Pregrad, J. (2004). Primjena metafore, kreativnih i ekspresivnih tehnika u superviziji. Ajduković, M. i Cajvert, Lj. (ur.) *Supervizija u psihosocijalnom radu*, 209-252. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
20. Ricijaš, N., Huić, A., i Branica, V. (2006). Zadovoljstvo studijem i samoprocjena kompetentnosti studenata nekih pomagačkih profesija. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 42(2), 51-68.
21. Schaedler, M. T. (2010). Boal's Theatre of the Oppressed and how to derail real-life tragedies with imagination. *New Direction for Youth Development*, 125(1), 141-151.

22. Schroeter, S. (2013). „The way it works“ doesn't: Theatre of the Oppressed as Critical Pedagogy and Counternarrative. *Canadian Journal of Education*, 36(4), 394-415.
23. Singhal, A. (2004). Empowering the oppressed through participatory theatre. *Investigacion y desarrollo*, 12(1), 138-163.
24. Urbanc, K. (2003). Značaj terenske nastave za razvoj profesionalnog identiteta socijalnih radnika. *Ljetopis socijalnog rada*, 10(1), 61-70.
25. Urbanc, K. (2006). *Izazovi socijalnog rada s pojedincem*. Zagreb: Alinea
26. Urbanc, K (2007). Smisao i obilježja postmodernog pristupa u socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada*, 14(1), 179-196.
27. Urbanc, K. (2015). Koncept individualnog planiranja. Urbanc, K. (ur.), *Individualno planiranje u socijalnom radu*, 11-55. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.
28. Urbanc, K i Branica, V. (2003). Obilježja i perspektive suvremenih programa obrazovanja socijalnih radnika. *Ljetopis socijalnog rada*, 10(1), 21-44.
29. Urbanc, K. i Kletečki Radović, M. (2007). Aktivno učenje i kritičko mišljenje u kontekstu supervizijskog, edukacijskog i pomažućeg odnosa. *Ljetopis socijalnog rada*, 14(2), 355-360.
30. Završsek, D. i Videmšek, P. (2009). Uključivanje korisnika usluga u istraživanje i proučavanje: ima li tome mjesta u istočnoeuropskom socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada*, 16(2), 189-205.